

ПРАВОВІ УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТРОВИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ В УКРАЇНІ¹

LEGAL CONDITIONS AND FEATURES OF LOCATION AND FUNCTIONING OF WIND POWER PLANTS IN UKRAINE

Платонова Є.О., к.ю.н.,

доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права

Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена встановленню правових умов і особливостей розміщення і функціонування вітрових електростанцій в Україні з урахуванням таких стратегічних векторів, як задоволення сучасних енергетичних потреб країни та захист інтересів майбутніх поколінь на безпечне довкілля. Наявність високого вітроенергетичного потенціалу країни визначає доцільність розвитку галузі вітроенергетики, підґрунтям якої має стати ефективне правове регулювання з урахуванням екологічних і соціальних інтересів під час виробництва електричної енергії з вітрових електростанцій.

Проведено правовий аналіз визначення перспектив використання енергії вітру для отримання електричної, механічної та теплової енергії. Проаналізовано стратегічні програмні документи, які є правовою формою реалізації енергетичної політики держави у сфері розвитку вітроенергетики та будівництва вітрових електростанцій.

Аналіз енергетичного, земельного, екологічного та містобудівного законодавства дозволив з'ясувати правові умови та особливості, які потребують урахування під час розміщення та функціонування вітроелектростанцій і розробки виважених механізмів стимулювання їх розвитку в земельно-правовому, еколого-правовому, містобудівельно-правовому, господарсько-правовому та організаційно-правовому аспектах. Установлено сучасні тенденції та правові механізми, які сприяли інвестиційній привабливості вітроенергетики та активізації зростання будівництва вітрових електростанцій.

Визначено правові проблеми забезпечення екологічної і соціальної безпеки за умов функціонування об'єктів вітроенергетики, які призводять до соціальних конфліктів, підвищення рівнів шуму, вібрації, пошкодження ґрунтового і рослинного покриву, загибелі птахів, зміни ландшафтів. Зазначено позитивні риси, а також недоліки та прорахунки правового регулювання під час розміщення і функціонування вітроелектростанцій в Україні. Визначено перспективні напрями та наведено власні пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання відносин у сфері вітроенергетики країни.

Ключові слова: вітроенергетика, вітрові електростанції, енергія вітру, мала вітроенергетика, стимулювання вітроенергетики.

The article is devoted to establishing the legal conditions and features of the location and operation of wind farms in Ukraine, taking into account such strategic vectors as meeting the current energy needs of the country and protecting the interests of future generations in a safe environment. The presence of high wind energy potential of the country determines the feasibility of developing the wind energy industry, which should be based on effective legal regulation, taking into account environmental and social interests in the production of electricity from wind farms.

The legal analysis of definition of prospects of use of wind energy for reception of electric, mechanical and thermal energy is carried out. The strategic program documents which are the legal form of realization of energy policy of the state in the field of development of wind power and construction of wind power plants are analyzed.

Analysis of energy, land, environmental and urban planning legislation has clarified the legal conditions and features that need to be taken into account during the location and operation of wind farms and the development of balanced mechanisms to stimulate their development in land law, environmental law, urban law, economic law and organizational and legal aspects. Modern trends and legal mechanisms have been established, which have contributed to the investment attractiveness of wind energy and intensified growth in the construction of wind power plants.

The legal problems of ensuring ecological and social safety under the conditions of operation of wind energy facilities, which lead to social conflicts, increased noise levels, vibration, damage to soil and vegetation, death of birds, changes in landscapes. These positive features, as well as shortcomings and miscalculations of legal regulation in the location and operation of wind farms in Ukraine. Perspective directions are defined and own offers concerning improvement of legal regulation of relations in the field of wind power of the country are resulted.

Key words: wind energy, wind power plants, wind energy, small wind energy, wind energy stimulation.

Постановка проблеми. Для досягнення та реалізації амбітних цілей України в частині декарбонізації економіки та енергетичної галузі, забезпечення інтеграції відновлюваних джерел енергії в енергосистему на рівні 25% до 2035 року відповідно до енергетичної стратегії, вкрай необхідним є розвиток вітрової енергетики країни. Із кожним роком використання такого відновлювального джерела енергії, як енергія вітру, в Україні стає все масштабнішим для задоволення зростаючої потреби у надійних і екологічно чистих джерелах енергії. Вітрова енергетика для нашої країни є політично стратегічною галуззю, яка не тільки сприяє її енергетичній незалежності, розвитку сталого економіки, поліпшенню добробуту, а і відіграє вагомий роль у глобальному «зеленому» енергетичному переході і боротьбі зі змінами клімату, а віднедавна ще й є дієвим інструментом відновлення після пандемії COVID-19.

Однак її усталене сприйняття суто з енергетичної, економічної, та технічної сторін позбавляє останню повно-

цінної можливості втілення цих намірів. Відсутність ефективних правових механізмів та взаємопов'язаних державних та регіональних програм розвитку вітроенергетики, які б ураховували не тільки економічний ефект від отримання електричної енергії з вітрових електростанцій (далі – ВЕС), а й екологічні та соціальні результати розвитку та функціонування об'єктів цієї галузі, спростовує її дієвість.

Дослідження правових умов та особливостей розміщення і функціонування ВЕС в Україні дозволить окреслити перспективи подальшого розвитку галузі вітроенергетики з урахуванням таких стратегічних векторів, як задоволення сучасних енергетичних потреб країни і дотримання міжнародних зобов'язань та захист інтересів майбутніх поколінь на безпечне довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі еколого-економічні та технічні аспекти використання енергії вітру розглядали у своїх працях такі вчені, як Ю.І. Башинська, В.Г. Дідик, С.О. Кудря, М.М. Кулик, О.М. Суходола та інші. У юридичній науці окремі питання правового регулювання відносин вітроенергетики досліджували у своїх працях В.Е. Голенко, Х.А. Григор'єва, К.М. Караханян,

¹ Дослідження здійснене у рамках виконання проєкту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (договір № 30/02/0360 від 28.04.2021 року)

М.М. Кузьміна, А.В. Павлига, Е.Ю. Рибнікова, Ю.М. Рудь, Т.Є. Харитоновна, І.Є. Чумаченко, Г.І. Шматко та інші. Водночас спеціальних досліджень правового регулювання функціонування вітрових електростанцій в Україні наразі в юридичній літературі бракує.

Метою статті є встановлення правових умов та особливостей розміщення і функціонування вітрових електростанцій в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. За офіційними даними НЕК «Укренерго», станом на серпень 2021 року потужність вітроенергетичного сектору України становила 1452,5 МВт (без урахування тимчасово окупованих територій). Таким чином, вітроенергетика залишається другою в країні технологією за встановленою потужністю серед відновлюваних джерел енергії (після сонячної енергетики). Частка вітроенергетики від загальної встановленої потужності сектору відновлюваних джерел енергії становить 18%, а від встановленої потужності енергетичного сектору – 2,2% [1]. Стала тенденція до збільшення обсягів виробництва енергії з вітру, яка спостерігається в Україні, свідчить про її прагнення відповідати світовим трендам щодо розвитку альтернативної енергетики.

Високий вітроенергетичний потенціал країни зумовлений сприятливими природно-кліматичними та географічними умовами. Так, достатньо високі енергетичні потенціали вітрового потоку спостерігаються на Азовсько-Чорноморському узбережжі, в Одеській, Херсонській, Запорізькій, Донецькій, Луганській, Миколаївській областях, АР Крим і в районі Карпат, де середньорічні швидкості вітру на висоті 10 м досягають 5 м/с і більше, що ставить вітрову енергію на вагомому місці серед альтернативних джерел енергії.

На території України придатними для будівництва ВЕС вважаються площі до 7 тис. км². За умов максимального використання сили вітру в цих регіонах можна одержувати електроенергію в обсягах, які б дозволяли забезпечити до 50% загального енергоспоживання країни. Мілководні території акваторій Азовського і Чорного морів, Дніпровського каскаду, Дністровських водосховищ, затоки Сиваш дозволяють будувати економічно ефективні офшорні ВЕС [2, с. 36].

До переваг вітрової енергії належить доступність, повсюдне поширення і практична невичерпність ресурсів. Крім того, для вітроенергетики (як високопотенційної галузі сфери альтернативних джерел енергії) характерною є порівняно низька вартість встановленої потужності (від 1 200 до 1 700 євро на 1 кВт), значно менші (ніж для традиційної енергетики) терміни будівництва об'єктів та окупності, високий ступінь екологічної чистоти.

Проте перетворення енергії альтернативних джерел на електричну має «природні» та супровідні обмеження, пов'язані з властивостями енергії вітру: змінний потенціал, щільність вітру, потужність вітрової установки, обмеженість відповідного цільового земельного ресурсу [3, с. 120]. Потрібно згадати й про наявні недоліки вітроенергетики, до яких зараховують: акустичний вплив (шум від роботи вітряків), вібрацію, небезпеку для птахів, кажанів тощо. Проте з розвитком технологій і конструкцій вітроустановок, а також за умов дотримання вимог щодо їх розташування всі ці негативні фактори можуть бути усунуті чи мінімізовані, а переваги вітроенергетики значно переважатимуть її недоліки.

Наразі відділом вітроенергетики Інституту відновлюваної енергетики НАН України проводяться успішні науково-технічні дослідження використання енергії вітру для виробництва електроенергії, а також здійснюється наукова, технічна й організаційна підтримка будівництва й експлуатації ВЕС в Україні [4, с. 82]. Без перебільшення можна сказати, що їх здобутки та досвід із розробки методик оцінки вітрового енергетичного потенціалу територій України, а також математичного моделювання аналізу,

прогнозу та оптимізації показників економічної ефективності інвестиційних проєктів ВЕС мають бути обов'язково враховані під час розроблення державної політики розвитку галузі та правового забезпечення підтримки її розвитку. Незважаючи на всі переваги та великий потенціал, вітроенергетика може розвиватися лише за умови відповідної державної політики й підтримки, в т.ч. через механізм правового регулювання.

Застосування енергії вітру замість традиційних джерел енергії вимагає правового аналізу того, яку ж саме енергію можна отримати для визначення перспектив її використання. Базовий Закон України «Про альтернативні джерела енергії» визначення енергії вітру не дає, а лише зараховує вітрову енергію до відновлювальних джерел енергії (далі – ВДЕ) як одного з видів альтернативних джерел енергії. Не визначає цього поняття й Закон України «Про енергозбереження», хоча теж називає енергію вітру серед нетрадиційних та поновлювальних джерел енергії, тобто джерел, що постійно існують або періодично з'являються в навколишньому природному середовищі. Визначення цього виду енергії міститься в ДСТУ 2275-93 «Енергоощадність. Нетрадиційні та поновлювані джерела енергії. Терміни та визначення», згідно з яким енергія вітру – це «енергія природного руху повітря щодо поверхні Землі». Проте останній документ, як бачимо, визначає не вид енергії, а її джерело.

З ухваленням Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 року в чинному законодавстві про альтернативні джерела енергії з'явилися нові законодавчі терміни – «вітрова електростанція» та «вітрова електроустановка». Їх призначення полягає у виробництві електричної енергії шляхом перетворення кінетичної енергії вітру в електричну енергію [5]. Різниця між ними полягає в тому, що вітрова електроустановка є однією електричною установкою, а вітрова електростанція становить групу вітрових електричних установок або окремих вітрових електроустановок, устаткування і споруд, розташованих на певній території, які функціонально пов'язані між собою та становлять єдиний комплекс.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 року енергією, виробленою з альтернативних джерел, може бути не лише електрична, а й тепла та механічна [6]. Це є справедливим і для енергії, отриманої з енергії вітру. Проте нині основна увага приділяється лише одному виду енергії, що може бути отримана від перетворення енергії вітру, – електричній. Хоча як у нашій країні, так і у світі, активно розвиваються інші напрями, як-от щодо перетворення енергії вітру в механічну для безпосереднього механічного приводу машин і механізмів різного призначення: підйому води, зрощування угідь, заготівлі деревини, вентиляції складських і підвальних приміщень тощо. Є розробки й щодо безпосереднього перетворення енергії вітру на теплову енергію для одержання гарячої води й обігріву (парників, теплиць) [7, с. 10].

Розвиток вітроенергетики у незалежній Україні започатковано у 1993–1996 рр., коли були прийняті постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) «Про будівництво вітрових електростанцій» від 15 червня 1994 року № 415 та Указ Президента України з аналогічною назвою від 2 березня 1996 року № 159/96, які передбачали низку заходів, спрямованих на фінансування будівництва, створення спеціального фонду розвитку вітроенергетики, а також залучення інвестицій для будівництва ВЕС і виробництва сучасного вітроенергетичного обладнання. Як зазначається у науковій літературі, в 1994 році було розпочато створення вітроенергетичної галузі промисловості України на базі ринкових засад під контролем і за підтримки держави [4, с. 77].

Важливим кроком розвитку вітроенергетики країні було зобов'язання, надане президентом уряду затвердити

Державну програму будівництва вітрових електростанцій. На його виконання постановою КМУ від 3 лютого 1997 року № 137 затверджено Комплексну програму будівництва вітрових електростанцій. Саме в межах виконання цієї програми було побудовано всі ВЕС України [8].

Водночас результати державних фінансових аудитів показали низьку ефективність згаданої Програми внаслідок: неефективного використання на зазначені цілі коштів спеціального фонду державного бюджету; низького обсягу залучених інвестицій; незабезпечення цілісного та системного нормативно-правового регулювання будівництва ВЕС; відсутності механізму стимулювання розвитку альтернативної енергетики; недоліків в організації виготовлення вітчизняного обладнання для ВЕС; недотримання технічних вимог до їх розміщення; використання застарілого обладнання. Як наслідок, жодного із запланованих Програмою будівництва вітрових електростанцій показників не було досягнуто, більшість побудованих ВЕС виявилися збитковими [9].

З урахуванням традиційного поділу вітроенергетики на «велику» та «малу» за критерієм потужності вітроустановок низка програмних документів приділяють увагу необхідності розвитку «малої» й «некомерційної» вітроенергетики. У спеціальній літературі її називають також «сільською», «фермерською», «для двору», зраховуючи до неї вітроенергетичні установки малої потужності (до 30 кВт), які можуть працювати як самостійно, так і в комбінованих вітродизельних, вітрогідро чи вітрогеліоустановках із застосуванням акумуляторів енергії [10, с. 43].

Певні заходи розвитку й підтримки «малої» вітроенергетики були передбачені Програмою Державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії та малої гідро- і теплоенергетики, затвердженою постановою КМУ від 31 грудня 1997 року № 1505. Так, пункт 4.1 Програми, присвячений вітроенергетиці, серед іншого, визначав першочергові заходи щодо розвитку саме автономної вітроенергетики на період до 2010 року. Науково-технічне забезпечення мало сконцентруватися на розробці та впровадженні в серійне виробництво вітронасосних установок, автономних вітроелектричних установок, автономних вітрових і вітродизельних електростанцій, основним споживачем яких мало стати сільське господарство [11]. Водночас жодних інших механізмів для державної підтримки «малої» вітроенергетики, зацікавленості у ній як інвесторів, так і споживачів, Програма не передбачала.

Чинна Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням КМУ від 18 серпня 2017 року № 605-р, серед основних заходів у сфері відновлюваних джерел енергії на етапі оптимізації та інноваційного розвитку енергетичної інфраструктури до 2025 року передбачає необхідність стимулювання будівництва ВЕС та генерацію електроенергії малопотужними установками ВДЕ, забезпечення реалізації проєктів із децентралізації енергопостачання на місцевому рівні, в т.ч. на основі використання відновлюваної енергетики [12].

Проаналізовані стратегічні програмні документи свідчать про декларативну і неефективну державну політику у сфері розвитку вітроенергетики країни. Вона була зумовлена високою узагальненістю їх положень, фрагментарним, непослідовним характером заходів, спрямованим на розміщення та будівництво ВЕС на території країни, відсутністю правових механізмів стимулювання розвитку вітчизняної вітроенергетичної галузі. Зазначені прорахунки згодом негативно позначилися на забезпеченні цілісного та системного нормативно-правового регулювання будівництва вітрових електростанцій.

Правове регулювання вітроенергетики загалом та функціонування ВЕС зокрема здійснюється численними нормативно-правовими актами, спільними для всіх ВДЕ.

За таких обставин пересічним забудовникам та інвесторам важко зорієнтуватися в масиві правових вимог та обмежень, особливо з урахуванням сучасної динамічності енергетичного, земельного, екологічного та містобудівного законодавства. Саме тому спробуємо з'ясувати правові умови та особливості, які потребують обов'язкового врахування під час розміщення та функціонування ВЕС і розробки виважених механізмів стимулювання їх розвитку в земельно-правовому, еколого-правовому, містобудівельно-правовому, господарсько-правовому та організаційно-правовому аспектах.

Земельно-правові аспекти. Специфіка використання енергії вітру для виробництва електроенергії полягає в тісному взаємозв'язку із земельними ділянками, які є територіальною основою для здійснення виробництва електроенергії. Відповідно до нормативних вимог Земельного кодексу України (далі – ЗК України) та Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» розміщення, будівництво та експлуатація вітрових електростанцій, вітрових електроустановок (як об'єктів альтернативної енергетики) дозволено здійснювати на окремій категорії земель «промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення».

У межах цієї загальної категорії земель, згідно з ч. 1 ст. 76 ЗК України, *землями енергетичної системи* визнаються землі, надані під електрогенерувальні об'єкти, зокрема електростанції з використанням енергії вітру, крім визначених законом випадків розміщення таких об'єктів на землях іншого цільового призначення [13]. Закон України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» (ст. 7) конкретизує, що в складі *земель енергетики*, земельні ділянки, надані для розміщення, будівництва та експлуатації об'єктів із виробництва електричної та теплової енергії, а саме вітроелектростанцій, належать до земель енергогенерувальних підприємств [14].

Позитивні зрушення в напрямі спрощення доступу до земельних ділянок для розміщення об'єктів альтернативної енергетики, в т.ч. вітроенергетики, відбулися у зв'язку з ухваленням Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів» від 23 листопада 2018 року (набрав чинності 01.01.2019 року) [15]. Згідно із законодавчими новелами дозволяється розміщення об'єктів альтернативної енергетики, що використовують вітрову енергію, не лише на землях, визначених як «землі енергетики», а й на інших землях, уналежених до загальної категорії «землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення» без необхідності зміни їх цільового призначення.

Ураховуючи специфіку використання ВЕС через їх залежність від природних умов, обмеження щодо територіального розміщення об'єктів вітроенергетики, безперечно, перешкоджає розвитку галузі. Згідно із ст. 18 Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» для забезпечення надійної експлуатації та охорони енергогенерувальних об'єктів і об'єктів передавання електричної та теплової енергії, а також безпеки населення і охорони довкілля встановлюються санітарно-захисні зони об'єктів енергетики. Вимога щодо встановлення таких зон значно збільшує обсяги ділянки, необхідної для спорудження об'єктів вітроенергетики [16, с. 275].

Однак не слід уважати, що землі, які використовуються для виробництва електроенергії, належать суто до земель енергетики. Землі, які використовуються для виробництва електроенергії, зокрема вітрової, належать до різних категорій земель.

Законодавство про альтернативну енергетику допускає зміну цільового призначення земель перед їх передаванням

у власність або оренду проектам ВЕС, якщо вони необхідні для потреб вітроенергетики. Особливості встановлення та зміни цільового призначення земельних ділянок передбачені статтею 20 ЗК України. Щодо земельних ділянок, які відводяться для ВЕС, то це найчастіше землі сільськогосподарського призначення. Це зумовлюється суб'єктами, які застосовують такий спосіб виробництва енергії. Здебільшого це особи, які ведуть товарне сільськогосподарське виробництво.

Проте доволі часто зміна цільового призначення земельних ділянок здійснюється з порушеннями вимог законодавства. Так, досить поширеним прикладом порушення є те, що деякі види сільськогосподарських земель, відповідно до п. 15 Перехідних положень ЗК України, підпадають під дію мораторію на відчуження та зміну цільового призначення, а всі угоди з такими землями вважаються недійсними з моменту укладення.

У реалізації проєктів, пов'язаних зі створенням ВЕС, найбільш поширеними способами набуття прав на земельні ділянки (поряд із набуттям права власності на відповідні земельні ділянки) є укладення договорів оренди та договорів про встановлення права земельного сервітуту. При цьому беззаперечною перевагою земельних сервітутів є те, що законодавство не містить обмежень щодо форми власності та цільового призначення земельних ділянок, щодо яких встановлено земельний сервітут. Отже, для розміщення на землях сільськогосподарського призначення вітряків сервітуарію не потрібно змінювати цільового призначення земельної ділянки, на відміну від договору оренди. Юридична практика свідчить про те, що для набуття права користування земельною ділянкою для потреб вітроенергетики, яка перебуває в користуванні чи володінні фізичної особи, перевага віддається укладенню договору про встановлення сервітуту, якщо ж ділянка перебуває у власності держави чи територіальної громади, то, як правило, укладається договір оренди, рідше – встановлюється сервітут [17, с. 182].

Отже, необхідною умовою для реалізації права на будівництво ВЕС є набуття відповідних прав на земельну ділянку. При цьому передання (надання) земельних ділянок із земель державної або комунальної власності у власність чи користування фізичним або юридичним особам для містобудівних потреб допускається за умови, що відповідні земельні ділянки розташовані в межах території, щодо якої затверджено хоча б один із таких видів містобудівної документації на місцевому рівні: комплексний план, складовою частиною якого є план зонування території; генеральний план населеного пункту, складником якого є план зонування території; план зонування території як окремий вид містобудівної документації на місцевому рівні (затверджений до набрання чинності Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель»); детальний план території. Проте зазначене обмеження не поширюється на випадок надання земельної ділянки для розміщення лінійних об'єктів транспортної та енергетичної інфраструктури (доріг, мостів, естакад, ліній електропередачі, зв'язку), що значно спрощує доступ до земельних ділянок для розміщення ВЕС.

Еколого-правові аспекти. Незважаючи на те, що вітроенергетика традиційно розглядається як еталон генерації енергії, що мінімально впливає на навколишнє середовище, такий вплив все ж існує. Під час проєктування та будівництва ВЕС, їх інфраструктурних об'єктів не завжди враховують негативні впливи ВЕС на довкілля. Вагомим досягненням у запровадженні екологічних критеріїв для альтернативних джерел енергії стало ухвалення Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року. Він надав можливість ефективного розв'язання проблем забезпечення екологічної та соціальної безпеки функціонування об'єктів вітроенергетики.

Процедура визначення видів діяльності, що підлягають оцінці впливу на довкілля, є початковим етапом процедури оцінки впливу на довкілля (далі – ОВД). Остання дозволяє особам, на яких буде чи може бути здійснено негативний вплив від планованої діяльності, взяти участь у прийнятті рішення, яким держава дає дозвіл на здійснення планованої діяльності та встановлює умови її здійснення. Традиційно в Україні правове регулювання процедури ОВД є частиною процедури проєктування об'єктів будівництва та отримання дозволу на виконання будівельних робіт [18, с. 112].

Відповідно до Закону «Про об'єкти підвищеної небезпеки» ВЕС не належать до потенційно небезпечних об'єктів. Нині на законодавчому рівні об'єкти, які виробляють електричну енергію з енергії вітру, можуть бути зараховані до об'єктів із незначними наслідками (СС1) за умови позитивного висновку вповноваженого органу з оцінки впливу на довкілля.

Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» вітрові парки, вітрові електростанції, що мають дві і більше турбіни або висота яких становить 50 метрів і більше, належать до другої категорії видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля та підлягають ОВД [19]. Отже, цим об'єктам забороняється починати будь-яку планову діяльність без проведення оцінки впливу на довкілля та без отримання позитивного висновку з ОВД. А саме висновок з ОВД є підставою для уповноваженого органу як надати дозвіл на провадження планової діяльності, так і відмовити в ній. Екологічні умови провадження такої діяльності, зазначені у висновку з ОВД, є обов'язковими до виконання. Обов'язковим складником процедури ОВД є проведення громадського обговорення.

Значущою сучасною проблемою є те, що розміщення та будівництво ВЕС здійснюється з порушеннями екологічного законодавства, ігноруванням дотримання таких критеріїв сталості, як технічна надійність та екологічна безпечність. Це призводить до підвищення рівнів шуму, вібрації, пошкодження ґрунтового і рослинного покриву, загибелі птахів та кажанів, зміни ландшафтів [20, с. 16]. Як наслідок, порушується одне з найцінніших екологічних прав громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Мають місце порушення також прав громадян на участь в обговоренні та внесення пропозицій до матеріалів щодо розміщення і будівництва об'єктів, які можуть негативно впливати на стан довкілля, а також у громадських обговореннях із питань впливу планованої діяльності на довкілля.

Як наслідок, виникають соціальні конфлікти і спротив громадських екологічних організацій, а також численні судові спори щодо будівництва ВЕС. Яскравим прикладом таких проблем може послужити кількарічний спір щодо масштабного будівництва вітроелектростанції з 34 вітряків висотою до 180 м на Боржаві – найдовшій полонині Закарпаття. Уся територія планованого будівництва віднесена Радою Європи до «Смарагдової Мережі», яка є особливо цінною з точки зору збереження біорізноманіття у Європі, а будівництво тут є порушенням міжнародних зобов'язань України зі збереження таких територій. Масштабні будівельні роботи на нестійких ґрунтах полонини могли призвести до катастрофічних наслідків для гірської екосистеми, а також для господарства прилеглих районів. Техногенне втручання в унікальні ландшафти мало б наслідком втрату туристично-рекреаційного потенціалу цього регіону [21].

За численними позовами громадських організацій, були прийняті доленосні для захисту прав громадян та довкілля рішення. Так, рішенням Закарпатського окружного адміністративного суду від 18 березня 2020 р. (справа № 260/771/19) був визнаний протиправним та скасований висновок з ОВД планованої діяльності будівництва

зазначеної ВЕС. 02 вересня 2020 р. колегія суддів Восьмого апеляційного адміністративного суду (м. Львів) постановою в справі №260/1058/19 визнала протиправним і скасувала дозвіл на виконання будівельних робіт ВЕС, виданий Державною архітектурно-будівельною інспекцією України [22]. В умовах сучасних інтеграційних процесів до Європейського Союзу роль соціального фактора у вирішенні питань розвитку вітроенергетики підвищується.

Містобудівельно-правові аспекти. Відповідно до Закону «Про ринок електричної енергії» проектування та будівництво (нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт), технічне переоснащення генерувальних потужностей здійснюються відповідно до законодавства у сфері містобудівної діяльності (ст. 28). Позитивним досягненням сучасного законодавства про регулювання містобудівної діяльності є тенденція до запровадження правих механізмів, спрямованих на гармонізацію публічних та приватних інтересів на різних стадіях будівництва ВЕС з урахуванням їх можливого негативного впливу на стан довкілля, рівня небезпеки для людини, а також заподіяння матеріальних та соціальних збитків. Розвиток вітроенергетики нерозривно пов'язаний із необхідністю врахування екологічних вимог під час діяльності, пов'язаної з будівництвом та функціонуванням ВЕС.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення містобудівної діяльності» від 17 січня 2017 року був передбачений перехід від категорій складності об'єктів будівництва до класів наслідків (відповідальності) та запроваджена спрощена процедура експертизи проектів будівництва, отримання дозволів на будівництво та прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів [23]. Так, законодавчо встановлено, що на клас відповідальності впливають три фактори: рівень небезпеки для людей, матеріальні збитки та соціальні втрати. Наразі всі об'єкти поділяються за класами наслідків (відповідальності): незначні наслідки – СС1; середні наслідки – СС2; значні наслідки – СС3. Слід зазначити, що клас наслідків визначається відповідно до вимог ДСТУ 8855:2019 Будівлі та споруди. Визначення класу наслідків (відповідальності) [24]. Від класу наслідків залежить складність, кількість необхідної документації та порядок здійснення будівництва. Безперечно, ці новели безпосередньо торкнулися і ВЕС.

Спрощення процедури отримання дозвільних документів для початку будівництва об'єктів, що виробляють енергію з вітру, та створення сприятливих умов для інвестування та розвитку вітроенергетики в Україні були запроваджені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо інвестиційної привабливості будівництва об'єктів відновлюваної енергетики» від 4 вересня 2018 року [25]. Новації, внесені до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», полягали в такому.

По-перше, об'єкти, які виробляють електричну енергію з енергії вітру, були зараховані до об'єктів із незначними наслідками (СС1) за умови, позитивного висновку вповноваженого органу з оцінки впливу на довкілля (абз. 14 ч. 5 ст. 32).

По-друге, проекти будівництва ВЕС, які за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із незначними наслідками (СС1), не підлягають обов'язковій експертизі проектів будівництва (ч. 3 ст. 31). Натомість обов'язкова експертиза передбачена для тих проектів будівництва ВЕС, які за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками або підлягають оцінці впливу на довкілля згідно із Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» в частині врахування результатів ОВД (ч. 4 ст. 31).

Відповідно до містобудівного законодавства будівництво ВЕС, які за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із незначними наслідками (СС1), здійснюється після подання замовником *повідомлення*

про початок виконання будівельних робіт відповідному органу державного архітектурно-будівельного контролю. Прийняття в експлуатацію закінченої будівництвом ВЕС здійснюється на основі *декларації про готовність об'єкта до експлуатації*.

Натомість у разі будівництва вітрового парку, вітрової електростанції, що мають дві і більше турбіни або висота яких становить 50 метрів і більше, які віднесені до другої категорії видів планованої діяльності та об'єктів, можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають ОВД, будівельні роботи можуть виконуватися після видачі замовнику *дозволу на виконання будівельних робіт*. Прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів шляхом видання забудовнику *сертифіката* передбачено лише для об'єктів, які за класом наслідків належить до об'єктів із середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками.

Отже, проблемним аспектом є те, що процедура прийняття в експлуатацію, на відміну від процедури початку виконання будівельних робіт, не передбачає окремої вимоги щодо прийняття в експлуатацію об'єктів, які підлягають ОВД. Водночас законодавство України не передбачає і можливості поєднання дозвільної процедури для початку виконання будівельних робіт та деклараційної процедури повідомлення для прийняття об'єкта в експлуатацію. Така неоднозначність законодавчих вимог призводить до затримки реалізації проектів ВЕС, оскільки забудовник змушений звертатися до державних органів для отримання офіційних роз'яснень того, якої процедури дотримуватися.

Нині еколого-правові норми ніби «вплетені» в містобудівне законодавство і разом складають єдиний правовий механізм правового регулювання. Такий законодавчий підхід, безперечно, заслуговує на схвалення. Водночас, маючи на меті спрощення процедури отримання дозвільних документів для початку будівництва ВЕС, запроваджені містобудівні правові вимоги є неоднозначними і суперечливими, що надзвичайно ускладнює їх дотримання і ефективність реалізації на практиці. Отже, виникає необхідність у їх систематизації, логічному розташуванні, уникненні дублювань і неузгодженостей.

Організаційно-правові аспекти енергетичного харктеру. Вони пов'язані з необхідністю приєднання електроустановки, яка виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, в т.ч. енергії вітру до електричних мереж.

На початковому етапі реалізації проекту з проектування та будівництва об'єкта вітроенергетики головним завданням є отримання технічних умов – комплексу умов та вимог до інженерного забезпечення об'єкта замовника електричною енергією, які повинні відповідати його розрахунковим параметрам щодо електропостачання та є невід'ємним додатком до договору про приєднання до електричних мереж. Технічні умови є чинними до завершення будівництва об'єкта незалежно від зміни замовника або підприємства, установи та організації, які надали такі технічні умови. Зміни до технічних умов можуть вноситися тільки за згодою замовника.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» від 25 квітня 2019 року було передбачено, що для об'єктів, що виробляють електричну енергію з енергії вітру, технічні умови є чинними не більше трьох років із дня їх видання незалежно від зміни замовника.

Якщо замовник є суб'єктом господарювання, який за результатами аукціону набув право на підтримку, технічні умови для цього об'єкта вітроенергетики є чинними на строк виконання зобов'язань щодо його будівництва та введення в експлуатацію відповідно до ст. 9³ Закону «Про альтернативні джерела енергії» [26]. Уважаємо, що зазначені новели стимулюватимуть інвесторів вчасно завершувати

будівництво об'єктів вітроенергетики і полегшать доступ до мереж нових власників «зелених» проєктів.

Слід зазначити, що тривалий час спеціальне правове регулювання приєднання вітроелектростанцій до електричних мереж здійснювалося відповідно до Правил приєднання вітроелектростанцій до електричних мереж, затверджених наказом Міністерства палива та енергетики України від 28 жовтня 2009 року № 570 (втрапив чинність 07.05.2019 року). Наразі приєднання електроустановок, призначених для виробництва електричної енергії або комбінованого виробництва електричної та теплової енергії, до системи передавання або системи розподілу здійснюється в порядку, встановленому статтею 21 Закону України «Про ринок електричної енергії».

При цьому умовою приєднання електроустановок замовника до системи передачі або системи розподілу є дотримання замовником процедури приєднання, визначеної в кодексі системи передавання [27] та кодексі систем розподілу [28]. У подальшому наявність такого приєднання є однією зі спеціальних умов для встановлення «зеленого» тарифу суб'єкта господарювання, адже одним із документів, які суб'єкт господарювання подає до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг для встановлення «зеленого» тарифу, є копії договору про приєднання до електричних мереж та технічних умов приєднання до електричних мереж електроустановки, яка виробляє електричну енергію з використанням енергії вітру.

Господарсько-правові аспекти. Дійсні економіко-правові стимули до виробництва та споживання вітрової енергії сприяли активізації зростання будівництва ВЕС в Україні. Так, найбільш поширеними правовими механізмами стимулювання розвитку вітроенергетики є: «зелений» тариф; надбавка до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва; податкові пільги та митні пільги.

Вагомим поштовхом значного зростання будівництва вітроелектростанцій в Україні стало ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» від 25 вересня 2008 року. Цим Законом у країні були введені пільгові тарифи на електроенергію, яка виробляється на основі ВДЕ, в т.ч. енергії вітру.

Нині основні правові механізми стимулювання розвитку вітроенергетики передбачені Законом України «Про альтернативні джерела енергії». Сучасний двовекторний правовий механізм державної підтримки спрямований на стимулювання вітроенергетики на основі «зеленого» тарифу, а також на підтримку сучасного вітчизняного машинобудування за допомогою механізму надбавки до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва (в розмірі 5–20%).

Спеціальний зелений тариф встановлюється на закупівлю електричної енергії, виробленої на об'єктах вітроенергетики, зокрема на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах) з енергії вітру. Відповідно до Закону «зелений» тариф для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з енергії вітру, встановлюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), на рівні роздрібного тарифу для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року, помноженого на відповідний коефіцієнт «зеленого» тарифу [6].

Загалом, введення «зеленого тарифу» створює сприятливі умови для розвитку галузі вітроенергетики, але в Україні, на відміну від європейських країн, спостерігаються значні коливання його розміру. Якщо проаналізувати останні зміни в законодавстві, то можна побачити тенденцію до значного скорочення розміру «зеленого»

тарифу, який донині був єдиним дієвим засобом стимулювання розвитку вітроенергетики в Україні. Недотримання державних гарантій щодо перегляду розміру «зеленого тарифу» створює нестабільні умови для ведення бізнесу в галузі вітроенергетики [29, с. 64].

На шляху реформування енергетичного законодавства в Україні відбувається зміна протекційних умов функціонування вітроенергетики – перехід від системи підтримки за «зеленим» тарифом до конкурентної моделі стимулювання розвитку вітроенергетики шляхом проведення аукціонів із розподілу підтримки («зелених» аукціонів).

Так, статтею 9³ Закону України «Про альтернативні джерела енергії» для суб'єктів господарювання, які мають намір виробляти електричну енергію з енергії вітру, закріплено обов'язок брати участь в аукціонах, якщо вони мають намір виробляти електричну енергію на об'єктах електроенергетики або чергах (пускових комплексах) об'єктів електроенергетики, встановлена потужність яких становить більше 5 МВт. Водночас умовою участі в аукціоні є відсутність встановленого «зеленого» тарифу на об'єкт альтернативної енергетики та/або відсутність попередньо отриманого права на підтримку за результатами аукціону на цей об'єкт.

Необхідно вказати на позитивне прагнення законодавця до підтримки розподіленої, збалансованої за сезоном та протягом доби, генерації для приватних домогосподарств, малого та середнього бізнесу. Так, незначне поживлення ринку малої вітроенергетики відбулося після ухвалення Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії». Згідно із Законом приватні домогосподарства мають право без відповідної ліцензії встановлювати генерувальні установки, призначені для виробництва електричної енергії з енергії вітру, величина встановленої потужності яких не перевищує 30 кВт, і продавати надлишки виробленої електроенергії в мережу за «зеленим» тарифом.

На жаль, ухвалення цього Закону не вплинуло на розвиток малої вітроенергетики через наявність низки законодавчих бар'єрів. Найбільшою перешкодою була відмінність у розмірах «зелених» тарифів на електроенергію, вироблену електроустановками приватних домогосподарств, які використовують енергію сонця, і електроустановками, що використовують енергію вітру. За умов паралельного використання сонячної і вітрової генерації різниця в тарифах вимагала від домогосподарств установа двох систем обліку електроенергії, що призводило до подвійних витрат. Отже, протягом 2016 року в країні лише дві малі ВЕУ було встановлено за «зеленим» тарифом [30, с. 15].

У 2019 році відбулися значні зміни в законодавчій сфері, які безпосередньо торкнулися сегмента малої вітроенергетики. По-перше, для домогосподарств, які планували використовувати вітрову енергію, потужність енергогенерувальних установок була збільшена до 50 кВт, а для інших споживачів, в т.ч. енергетичних кооперативів, – до 150 кВт. По-друге, була введена нова категорія – «комбіновані вітро-сонячні генерувальні системи» з досить непоганим тарифом. По-третє, була запроваджена спрощена процедура встановлення «зеленого» тарифу для таких споживачів електричної енергії. Ці законодавчі зміни мали активізувати розвиток більш збалансованих систем, які генерують електроенергію протягом року незалежно від сезону. Проте зниження розміру «зеленого» тарифу для комбінованих вітро-сонячних генерувальних систем на 25% уже в січні 2020 року зробило використання вітрогенераторів у таких системах економічно непривабливим, а плани з розвитку комбінованих систем розподіленої генерації – декларативними. Підтверджує цей факт невістка статистика щодо виробництва і встановлення малих вітроагрегатів українського виробництва протягом 2019 року (усього 24 кВт) [31, с. 27].

На нашу думку, державна політика, спрямована на стимулювання розвитку вітрової і комбінованої генерації суб'єктами малого та середнього бізнесу, в т.ч. енергетичними кооперативами, має бути передбачуваною й стабільною та уникати частих або зворотних змін. Уважаємо за необхідне на законодавчому рівні збільшити ставки «зеленого» тарифу для суто вітрових станцій до економічно обґрунтованого рівня, адже в комбінованих системах є можливість для маніпуляцій, наприклад, коли на сонячні станції будуть ставити маленький вітрячок тільки заради отримання більшої ставки тарифу. Отже, належне забезпечення та реалізація права на встановлення «зеленого» тарифу є запорукою сприятливих умов виробництва електричної енергії з енергії вітру.

Висновки. Аналіз сучасного енергетичного, земельного, екологічного та містобудівного дозволів установити основні правові умови та особливості, які потребують обов'язкового врахування під час розміщення та функціонування ВЕС і розробки виважених механізмів стимулювання їх розвитку в земельно-правовому, еколого-правовому, містобудівельно-правовому; господарсько-правовому та організаційно-правовому аспектах.

Специфіка використання енергії вітру для виробництва електроенергії полягає в тісному взаємозв'язку із земельними ділянками, які є територіальною основою для здійснення виробництва електроенергії. Позитивні зрушення в напрямі спрощення доступу до земельних ділянок для розміщення об'єктів вітроенергетики, пов'язані з дозволом розміщення таких об'єктів, не лише на землях, визначених як «землі енергетики», а й на інших землях, уналежених до загальної категорії «землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення» без необхідності зміни їх цільового призначення. Установлено, що землі, які використовуються для виробництва вітрової енергії, належать до різних категорій земель. Законодавство про альтернативну енергетику допускає зміну цільового призначення земель перед їх передаванням у власність або оренду проєктам ВЕС, якщо вони необхідні для потреб вітроенергетики.

Необхідною умовою для реалізації права на будівництво ВЕС є набуття відповідних прав на земельну ділянку – права власності чи користування (оренди; земельного сервітуту). Правовою умовою передавання (надання) земельних ділянок із земель державної або комунальної власності у власність чи користування фізичним або юридичним особам для містобудівних потреб є розташування відповідних земельних ділянок у межах території, щодо якої затверджено один із видів містобудівної документації на місцевому рівні, передбачені Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Наразі ефективне розв'язання проблем забезпечення екологічної та соціальної безпеки функціонування об'єктів вітроенергетики пов'язано з особливостями правового регулювання процедури оцінки впливу на довкілля, яка є частиною процедури проєктування об'єктів будівництва та отримання дозволу на виконання будівельних робіт. Непоодинокими є випадки розміщення та будівництва ВЕС з численними порушеннями екологічного законодавства, що викликає соціальні конфлікти і спротив громадських екологічних організацій, а також численні судові спори щодо будівництва ВЕС. Це свідчить про підвищення ролі соціального фактора у вирішенні питань розвитку вітроенергетики.

Позитивним досягненням законодавства про регулювання містобудівної діяльності є тенденція до запрова-

дження правових механізмів, спрямованих на гармонізацію публічних та приватних інтересів на різних стадіях будівництва ВЕС з урахуванням їх можливого негативного впливу на стан довкілля, рівня небезпеки для людини, а також заподіяння матеріальних та соціальних збитків. Новітнім правовим механізмом був передбачений перехід від категорій складності об'єктів будівництва до класів наслідків (відповідальності) та запроваджена спрощена процедура експертизи проєктів будівництва, отримання дозволів на будівництво та прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом ВЕС.

Нині еколого-правові норми ніби «вплетені» в містобудівне законодавство і разом становлять єдиний правовий механізм правового регулювання. Такий законодавчий підхід, безперечно, заслуговує на схвалення. Маючи на меті спрощення процедури отримання дозвільних документів для початку будівництва ВЕС та їх прийняття в експлуатацію, запроваджені містобудівні правові вимоги є неоднозначними і суперечливими, що надзвичайно ускладнює їх дотримання і ефективність реалізації на практиці. Отже, виникає необхідність у їх систематизації, логічному розташуванні, уникненні дублювань і неузгодженостей.

Вирішення організаційно-правових питань у діяльності ВЕС виникає у зв'язку з необхідністю приєднання електроустановки, яка виробляє електричну енергію з використанням енергії вітру до електричних мереж. При цьому умовою приєднання електроустановок замовника до системи передавання або системи розподілу є обов'язкове дотримання замовником процедури приєднання, визначеної в кодексі системи передавання та кодексі систем розподілу. Надалі наявність такого приєднання є однією зі спеціальних умов для встановлення «зеленого» тарифу суб'єкта господарювання, адже одним із документів, які суб'єкт господарювання подає до НКРЕКП для встановлення «зеленого» тарифу, є копії договору про приєднання до електричних мереж та технічних умов приєднання до електричних мереж електроустановки, яка виробляє електричну енергію з використанням енергії вітру.

Дійсні економіко-правові стимули до виробництва та споживання вітрової енергії сприяли активізації зростання будівництва ВЕС в Україні. Так, найбільш поширеними правовими механізмами стимулювання розвитку вітроенергетики є: «зелений» тариф; надбавка до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва; податкові пільги та митні пільги.

Важливою сучасною тенденцією є законодавча підтримка розподіленої, збалансованої за сезоном та протягом доби генерації для приватних домогосподарств, малого та середнього бізнесу. Загалом, уведення «зеленого тарифу» створило сприятливі умови для розвитку галузі вітроенергетики, але в Україні, на відміну від європейських країн, спостерігаються значні коливання та скорочення його розміру. Недотримання державних гарантій щодо перегляду розміру «зеленого тарифу» створює нестабільні умови для ведення бізнесу в галузі вітроенергетики. Саме тому державна політика, спрямована на стимулювання розвитку вітроенергетики має бути передбачуваною й стабільною та уникати частих або зворотних змін.

На шляху реформування енергетичного законодавства в Україні відбувається зміна протекційних умов функціонування вітроенергетики, а саме: перехід від системи підтримки за «зеленим» тарифом до конкурентної моделі стимулювання розвитку вітроенергетики шляхом проведення аукціонів із розподілу підтримки («зелених» аукціонів).

ЛІТЕРАТУРА

1. НЕК «Укренерго» URL: <https://ua.energy/vstanovlena-potuzhnist-energosityemy-ukrayiny/> (дата звернення 06.09.2021).
2. Кузьміна М. Вітроенергетика в Україні: законодавче регулювання. *Підприємство, господарство и право*. 2014. № 11. С. 35–38.
3. Голенко В.Е. Правовий вимір вітроенергетики як тенденції розвитку сфери відновлюваних джерел енергії. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 5. С. 119–124.

4. Відновлювані джерела енергії / За заг. ред. С.О. Кудрі. Київ : Інститут відновлюваної енергетики НАНУ, 2020. 392 с.
5. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13 квітня 2017 року. *Офіційний вісник України*. 2017. № 49. Ст. 1506.
6. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20 лютого 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 12. Ст. 522.
7. Рудь Ю.М. Правове регулювання енергозбереження у сільському господарстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2015. 18 с.
8. Про Комплексну програму будівництва вітрових електростанцій: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 1997 року № 137. *Офіційний вісник України*. 1997. № 8. код акта 228/1997.
9. Про ефективність використання бюджетних коштів на виконання Комплексної програми будівництва вітрових електростанцій. Державна фінансова інспекція України. Аналітичні звіти (січень - березень 2009 р.). URL: <http://www.dkrs.gov.ua>. (дата звернення 14.09.2021)
10. Носенко Ю. Вітроенергетика – практичні аспекти і перспективи. *Агробізнес сьогодні*. 2012. № 1/2. С. 42–44.
11. Про Програму державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії та малої гідро- і теплоенергетики: постанова Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1997 року № 1505. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1505-97-p#Text> (дата звернення 17.09.2021)
12. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р. *Урядовий кур'єр* від 08 вересня 2017 року № 167.
13. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.
14. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів : Закон України від 09 липня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 1. Ст. 1.
15. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів : Закон України від 23 листопада 2018 року. *Офіційний вісник України*. 2018. № 98. Ст. 3220.
16. Харитоновна Т.Є. Деякі проблеми використання об'єктів альтернативної енергетики на землях сільськогосподарського призначення. *Актуальні правові проблеми інноваційного розвитку агросфери*: матер. наук.-практ. конф. (Харків, 20 листопада 2020 р.). Харків, 2020. С. 273–276.
17. Мілімко Л.В., Остринський В.О. Проблеми правового регулювання договору оренди та встановлення права земельного сервітуту для потреб альтернативної(відновлюваної) енергетики. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2017. № 6. С. 180–183.
18. Третяк Т.О. Процедура визначення видів діяльності та об'єктів, що підлягають оцінці впливу на довкілля в Україні. *Право і громадянське суспільство*. 2016. № 1. С. 112–127.
19. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року. *Офіційний вісник України*. 2017. № 50. Ст. 1549.
20. Вітряні електростанції та зміни клімату / Василюк О., Кривохижа М., Прекрасна Є., Норенко К. Київ : UNCG, 2015. 32 с.
21. Врятуй Боржаву. *ГО «Екосфера»*, 2020. URL: <https://ekosphere.org/4/> (дата звернення 20.09.2021)
22. Восьмий ААС скасував дозвіл на виконання будівельних робіт з будівництва вітрової електростанції на Закарпатті. URL: <https://8aa.court.gov.ua/sud4857/pres-centr/general/990651/> (дата звернення 20.09.2021)
23. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року. *Офіційний вісник України*. 2011. № 18. Ст. 735.
24. ДСТУ 8855:2019 Будівлі та споруди. Визначення класу наслідків (відповідальності). Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2019. 13 с.
25. Про внесення змін до деяких законів України щодо інвестиційної привабливості будівництва об'єктів відновлюваної енергетики: Закон України від 4 вересня 2018 року. *Офіційний вісник України*. 2018. № 78. Ст. 2585.
26. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії: Закон України від 25 квітня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 23. Ст. 89.
27. Про затвердження Кодексу системи передачі: Постанова НКРЕКП від 14 березня 2018 року № 309. *Урядовий кур'єр* від 18.04.2018. № 75.
28. Про затвердження Кодексу систем розподілу: Постанова НКРЕКП від 14 березня 2018 року № 310. *Урядовий кур'єр* від 18.04.2018. № 75.
29. Рибнікова Е.Ю. Економіко-правовий механізм стимулювання виробництва та використання альтернативної енергії в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 62–65.
30. Вітроенергетичний сектор України 2016 (УВЕА, 2017). 44 с. URL: <http://uwea.com.ua/ru/library/reviews/> (дата звернення 26.09.2021)
31. Вітроенергетичний сектор України 2019 (УВЕА, 2020). 87 с. URL: <http://uwea.com.ua/ru/library/reviews/> (дата звернення 26.09.2021)